Fetvâları Nasıl Vereceğiz?

FETVALARI NASIL VERECEĞİZ

Kâsim bin Kutluboğa (Rh.A.)
Tercüme: Emin Ali YÜKSEL

Hamd âlemlerin rabbine mahsustur. Allah (Celle Celalühü) Efendimiz Hz. Muhammed'e, âline ve ashabının tamamına salât-u selâm etsin.
Hiçbir şeye muhtaç olmayan Rabbinin, rahmetine muhtaç Kâsım el-Hanefî der ki;
İmamlarımızın mezhebinde (Allah onlardan razı olsun) teşehhi/istek, heva ile amel edenleri bizzat gördüm. Hatta kâdıların "görüşlerden hoşuna gidenle amel etmekte bir mani var mıdır?" şeklindeki sözlerini işittim ve cevaben "Evet var, kişinin hevasına/arzusuna tabi olması haramdır. Racih varken mukabilindeki mecruh, yok konumundadır. Farklı hükümlerin bulunduğu meselede tercihi gerektirici bir şey olmadan birini seçmek şer'an yasaktır" dedim.
İmam Ya'merî (Ö. 799) "Tabsiretu'l-Hükkâm fî Usuli'l-Ekdiye ve Menahici'l-Ahkâm" isimli eserinde şöyle der; iki kavil veya rivayetten meşhur (kuvvetli) olanı bilmeyen kişi, tercih kurallarını gözetmeden dilediğini seçip hükmedemez.
İmam Ebu Amr İbn-u s-Salah (ö.643) "Edebu'l-Müftî ve'l-Müsteftî" isimli eserinde şöyle der; bil ki, şer'i bir meselede fetva ya da amelinin, bir kavle veya bir görüşe muvafık olmasını yeterli gören ve tercih kurallarını gözetmeden fetva ve görüşlerden dilediğiyle amel eden kişi cehalete düşmüş ve İcma'ı yıkmıştır.
El-Bâcî (ö.474) şöyle anlattı; bir zaman kendisi ile ilgili bir hadise vuku buldu, Ulemadan bazıları bu meselede el-Bâcî'ye zarar verecek bir kaville fetva verdiler. El-Bâcî onlara "neden böyle fetva verdiniz" diye sual edince, onlar "biz bu hadisenin senin hakkında vuku bulduğunu bilmiyorduk" dediler. El-Bâcî onlara "bu yaptığınızın caiz olmadığı hakkında, Ehl-i icma' arasında ihtilaf yoktur" dedi.

İmam Ya'merî (Ö. 799) Tabsiretu'l-Hükkâm fî Usuli'l-Ekdiye ve Menahici'l-Ahkâm" isimli eserinde şöyle der; Müftînin, hükmü haber veren makamda olması, Hâkimin ise hükmü bağlayıcı kılan makamda olması dışında, Müftî İle Hâkim arasında fark yoktur.
Usulcüler şöyle demişlerdir: "İcma' olundu ki; bir meselede bir mezhebin görüşüyle amel ettikten sonra, aynı meselede o görüşü taklit etmekten (başka bir görüşü taklit etmeye) dönmenin sahih olmadığı ittifakla sabittir. Mezhebde kabul edilen de budur.
İmam Ebu'l-Hasen el-Hatîb Takiyyuddîn es-Subkî (ö.756) "Fetava" sında şöyle der; bir mezhebe bağlı müfti, bir meselede "şöyledir" diye, bir Müctehidin mezhebiyle fetva verdiği zaman, artık o meselede başka bir mezhebi seçmesi ve hilafına fetva vermesi yoktur. Zira bu mahza teşehhîdir.

Takiyyuddîn es-Subkî aynı eserinde şöyle der; kişi bir imamın mezhebine bağlanınca, başka bir mezheb ona zahir olmadıkça o imamın mezhebiyle mükelleftir.
Mukallide başka bir mezheb zahir olmaz. Müctehid ise Mukallid gibi değildir. Zira Müctehid bir delilden başka bir delile geçebilir. İmam es-Sübkî bu mesele ile az önce naklettiğimiz muttefekun aleyh olan usul meselesini açıklamaya çalışmıştır.
Es-Sübkî şöyle der; muhtelif iki ictihaddan oluşan bir hükmü taklit etmenin sahih olmayacağı icma' ile sabittir. Birkaç saç telini mesh ederek abdest aldıktan sonra üzerinde köpek necaseti (köpek teninin kişiye değmesi gibi)

bulunduğu halde namaz kılan kişinin durumunu buna misal verdiler. Şihabuddin el-Akfehsî (Ö.808)“Tevkifu’l-Hükkâm ala Ğavamizi’l-Ahkâm” isimli eserinde “icma ile batıldır” sözünü açıklarken derki; müleffak hüküm (bir meselede bir mezhebden bir kavil, diğer mezhebden başka bir kavil alarak hükmü telif etmek) Müslümanların icmaı ile batıldır. Dolayısıyla Mâlikî bir Hâkim hattı ispat etse, Şâfi’î bir Hâkimde onunla hüküm verse geçerli olmaz.

Şihabuddin el-Akfehsî başka bir misal daha anlattıktan sonra şöyle dedi; birçok cahil Kâdı bunu yapıyorlar. Yani müleffak hüküm ile hüküm veriyorlar.

Ulemanın muradını anlayamayan bazıları , “Ne zaman İmam Ebu Hanife bir görüş belirtse, imameyn de ona muhalif bir görüş belirtirse, Müftî ve Kâdı iki görüşten birini tercih etmekte muhayyerdir. Âlimler böyle demişlerdir” dediler. Bende onlara şöyle dedim, “hayır, sizin düşündüğünüz gibi değil, İmam Allame el-Hasen b. Mansur b. Mahmud el-Özcendî (Ö.592) yani Kâdıhan “Fetâva” isimli eserinde şöyle der; “zamanınızda, Hanefî mezhebine mensub bir Müftînin, kendisinden fetva istenildiğinde takip etmesi gereken usul şöyledir;
• Eğer hüküm ashabımız (Ebu Hanife ve talebelerin)den hilaf zikredilmeksizin Zahiru r-Rivaye’de rivayet olunmuşsa, ona meyleder ve onunla fetva verir. Kendisi (mezheb içinde) sağlam bir müctehid olsa da görüşü ile imamlara muhalefet etmez. Zahir olan odur ki hakk, ashabımızın dediği olup onları aşmayacağı(na inanmalı)dır. Üstelik kişinin kendi ictihadı onların ictihadına ulaşamaz. İmamlardan ittifakla gelen görüşe muhalif olanların sözüne bakmaz, hüccetlerini de kabul etmez. Çünkü imamlarımız, delilleri güzelce anlayıp sahih ve sabit olanı fasit ve asılsız olandan ayırmışlardır.
• Eğer mesele ashabımız arasında ihtilaflı ise bakılır, İmam Ebu Yusuf veya İmam Muhammed’den biri Ebu Hanîfe ile aynı görüşte ise, Müftî doğru delillerin ve gerekçelerin bu ikisinin kavlinde bulunacağından dolayı onların görüşü ile fetva verir.
• Eğer İki imam (İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) meselenin hükmünde, Ebu Hanîfe’ye muhalefet etmişlerse bakılır; ihtilaf, asrın ve zamanın (örfün) değişmesinden dolayı ise insanların hali (kötüye doğru) değiştiği için iki imamın kavliyle hüküm verir. Mesela mahkemede zahiri adaletle yetinmek gibi. Yine Müzara’a , Muamele gibi meselelerde bütün Müteahhir Ulema iki imamın görüşünde birleştiğinden dolayı iki imamın kavlini tercih eder.
• Bu anlatılan üç yerin dışında, müctehid olan Müftî muhayyerdir. Kendi görüşü ile imamların sözünden hangisine kanaat getirirse onunla amel eder. Abdullah b. El-Mübarek (ö. 118) ise, “Müftî bu durumda da Ebu Hanife’nin kavlini alır”, demiştir.
• Eğer meselenin hükmü Zahir’u r-Rivaye’de değilse bakılır, eğer ashabımızın asıllarına (Mezheb anlayışına) uygunsa onunla amel edilir.
• Eğer ashabımızdan hiçbir rivayet yoksa bakılır, Müteahhir Âlimler bir görüşte ittifak etmişlerse onunla amel edilir.
• Eğer Müteahhir Âlimler ihtilaf etmişlerse bu durumda ictihad eder ve kendisine göre doğru olanla fetva verir.
• Eğer Müftî Müctehid değil Mukallid ise, cevabı da ona izafe ederek tanıdığı en iyi Fakîhin kavli ile fetva verir.
• Eğer tanıdığı en iyi Fakîh kendisinden uzak bir şehirde ise ona mektup yazar ve cevabı araştırır. (Neticede Müftî Allah adına konuştuğundan dolayı) Allah’a – helâline harâm, harâmına helâl demekle- iftira atmaktan korkması

gerektiği için, gelişi güzel cevap vermekten sakınır.
“El-Muhît’u l-Burhanî” isimli eserde, buraya kadar Müftî hakkında anlatılanların Kâdı hakkında da aynı olduğu zikredildi.
İmam Allame Ebu Bekir Mes’ud b. Ahmed el-Kâsânî (ö.587) “Bedâi’u’ s-Sanai’” isimli eserinde şöyle der: Kâdı ictihad ehlinden olup görüşü ile bir neticeye varırsa onunla amel etmesi vacip olur. Fakat ictihad ehlinden değilse bakılır, eğer ashabımızın kavillerini biliyor ve son derece sağlam bir şekilde zihninde muhafaza ediyorsa, kavlinin doğru olduğuna inandığı imamı taklit ederek onun kavliyle amel eder (hüküm verir). Fakat ashabımızın kavillerini muhafaza edememiş ise yaşadığı şehirdeki Hanefî Fakîhlerin sözü ile amel eder. Eğer şehirde tek bir Hanefî Fakîh varsa, onun sözü ile amel edebilir. Yine el-Kâsânî, Sıfat‘u l-Kadâ bahsinde şöyle der, “Kadâ (mahkemede hüküm vermek) halis Allah için olmalıdır. Zira kadâ ibadettir. İbadet demek amelin bütünüyle Allah rızası için olması demektir.”

Burhanu’ l-Eimme es-Sadru’ s-Şehîd, Hassaf’a (Ö.536) ait “Edebu’ l-Kadâ” isimli eserin şerhinde şöyle der: Kâdı hükmedeceği zaman iki noktaya dikkat etmesi gerekir.
1. Hüküm Ashabımız arasında ittifakî olur. Bu durumda, onunla hükmeder (başka mezhebin görüşü ile hükmetmez). Çünkü (Mukallid), doğru görüş ashabımızın kavlinden başkası değildir (diye inanmalıdır).
2. Hüküm ashabımız arasında ihtilaflı olur. Bu durumda Abdullah b. El-Mübarek şöyle der; “Ebu Hanife’nin kavlini alması gerekir, çünkü onun görüşü sahabenin görüşüdür, hem de o, tabiin zamanında fetva vermiştir. Şu halde ihtilaf asrın ve zamanın değişmesinden kaynaklanan bir ihtilaf olmadıkça, onun sözü daha doğru ve daha sağlamdır.” Müteahhir Âlimler ise, bu durumdaki kâdının (Müctehid kâdıya) sorması gerekir, demişlerdir.
El-Hidâye şerhi Fethu’l-Kadîr isimli eserde İbnu’ l-Hümam (861)müctehidin kendi görüşüne aykırı olarak hüküm vermesindeki ihtilafı naklettikten sonra netice olarak şöyle der; “kendi görüşünü unutarak veya kasıtlı terk ederek hilafına hüküm verecek olsa, her iki vecihte de hükmünün geçerli olmayacağı ile fetva verilir. Devamla şöyle der: bu görüş (hükmünün geçerli olmayacağı), imameynin kavli olup zamanımızda doğru olan da bu kavil ile fetva verilmesidir. Zira (bu zamanda) kendi (ictihadıyla vardığı) görüşünü, kasıtlı olarak terk etmesi geçerli bir maksada dayanmaz. Olsa olsa şer’an geçerli sayılmayacak olan hevasından dolayıdır. Kendi görüşünü unutarak başkasının görüşüyle hüküm veren kâdı’ya gelince, mukallid olan kişi onu başkasının görüşüyle hüküm vermesi için değil, kendi görüşü ile hüküm versin diye taklit etmek istemiştir. Bu anlatılanların tamamı (mazhebde) Müctehid olan kâdı hakkındadır.

• Mukallid olan Kâdı’ya gelince, mesela (Henefî mezhebiyle amil olan devlet idaresi) onu Hanefi mezhebiyle hüküm vermesi için yetkilendirmiş ise mezhebe muhalefet etme yetkisi yoktur. Dolayısı ile mezhebe muhalif hüküm verecek olsa, bu hüküm hakkında yetkisiz addedilir. (ve hükmü geçersiz olur.)

El-Kunye isimli eserde, el-Muhît ve diğer kitaplardan şöyle menkuldür; “kendi görüşünün hilafına hüküm verdiğinde, hükmünün geçerli olup olmayacağı hakkındaki muhalif rivayetler, Müctehid olan Kâdı hakkındadır. Mukallid olan Kâdı, mezhebine muhalif hüküm verecek olsa, hükmü geçersiz olur.
Ebu’l-Abbas Ahmet b. İdris el-Karâfî (ö.684) şöyle der: “Müftînin racih kabul

ettiği görüşle fetva vermesi vacip olduğu gibi, Hâkimin de kendisine racih olan görüşle hüküm vermesi vacip midir? Yoksa iki kavilden birini tercih etmediği halde her hangi birisiyle hüküm verebilir mi ” sorusunun cevabı şudur “Hâkim Müctehid ise racih bulduğu görüşün dışında bir kavil ile fetva ve hüküm vermesi caiz değildir. Eğer mukallid ise, mezhebde meşhur olan görüşü racih bulsun bulmasın, sadece o görüşle fetva vermesi caizdir. Zira taklit etmiş olduğu imamını fetva hususunda taklit ettiği gibi, hüküm olarak verdiği kavli tercih etme hususunda da taklit etmesi gerekir. Hevasına tabi olarak arzu ettiği kaville fetva vermesi ittifakla haramdır. Mercuh kavil ile fetva ve hüküm vermek ise icma’a muhaliftir.” El-Karâfi’nin sözü burada son buldu.

“(Şimdi hangi kaville amel edeceğiz) Müctehid ve fakih kalmadı” diyerek Ulemanın muradını anlamayan birisinin sözüne karşılık şöyle dedim: “Hakkında muhtelif rivayetler bulunan meselelerde Abdullah b. El-Mübarek’ in dediği gibi yaparız. Üstelik müctehidler yok olmadı ki, hatta ihtilaflı meseleleri inceleyip tashih ve tercih ettiler. Bu zatların tasnif ettikleri kitaplar, Ebu Hanîfe’nin kavlinin alınması gerektiğine şahitlik etmişlerdir. Ancak bazı meseleler müstesna, onlarda İmam Muhammed ve İmam Ebu Yûsuf’un kavli veya ikisinden biri Ebu Hanîfe ile aynı görüşte olsa dahi diğerinin kavli ile fetva vermeyi tercih etmişlerdir.
Nasıl ki, Kadıhân’ın işaret ettiği bir takım gerekçelerden dolayı İmam Ebu Hanîfe’den rivayet bulunmayan yerlerde, iki imamdan birinin kavlini hatta bunun gibi bazı meselelerde bütün imamların kavlinin mukabilindeki İmam Züfer’in kavlini tercih etmişlerdir. Öyleyse onların tercihleri ve tashihleri bâkîdir. Bize de racihe uymak ve onunla amel etmek düşer. Aynen onların hayatta olup ta tercih ettikleri görüşle bize fetva vermeleri gibi.

Şayet denilse ki: imamlardan gelen rivayetlerin dışında tercih yapılmamış bir takım kaviller hikâye ediyorlar ve tashihlerinde de ihtilafa düşüyorlar. (Bu durumda ne yapmamız gerekir?)
Derim ki: onlar, insanların halleri ve örfün değişmesini dikkate almak, insanların haline en uygun düşeni gözetmek, teamül haline geldiği zahir olanları ve delili kavi olanları itibar etmek gibi birtakım gerekçelerle amel (tercih) etmişlerdir. Bizde onların yaptığı gibi yaparız. Ancak bu işi öyle yaparım diye kendini ehil görenler değil, gerçekten bu işi yapabilecek, zayıf ile kavinin arasını ayırabilecek olanlar yapmalıdır. Böyle insanlar İslam âleminde mutlaka bulunur. Bu işi yapamayanlar sorumluluktan kurtulmak için, yapabilenlere sormalıdır. Ve’s-selam.

Allame Fakih Muhaddis Hafız Müfti Ebu’l-Adl Zeynuddin Kasım b. Kutluboğa b.Abdullah es-Sudunî el-Cemâlî el-Hanefî (802/1399) yılında Kahire’de doğdu, çocukken babasını kaybederek yetim kaldı. Hayat şartları onu hafızlık yaparken terzilikle uğraşmak zorunda bıraktı. Sonra kendisinde beliren üstün zeka ve anlayışla ilimle iştigale başlamış ve kısa zamanda ekranı arasında ulemanın dikkatini çekmiştir.
İbnu’l-Hümam (861), İbn-i Hacer (852), Ebu’l-Abbas el-Mukrizî (845), Kariu’l-Hidaye (829) el-İz b. Abdisselam (859) Tacuddin el-Ferğanî (834)el-İz b.Cema’a ve daha birçok alimden ilim almıştır. Genç yaşta tedrise başlamış Şemuddin el-Mağribî, Ebu İshak el-Hacendi, İbn-u İsmail el-Cevherî, İbn’ul-Aynî ve daha birçok talebeye ilim okutarak icazet vermiştir.
Zühd takva ve tevazu’uyla iştihar eden kutluboğanın ilminin ve fekahatinin üstünlüğüne dair Abdulhay el-Leknevî fevaidu’l-Behiyye’de, Kevseri, kutluboğanın Nasbu r-Ra’ye kitabına istidrak olarak yazdığı “Minyetu’l-Elma’i bima fate ez-Zeyla’i” isimli eserinin mukaddimesinde ilminin ve fekahetinin üstünlüğünden bahsederek onu överler. Burada Allame Keşmirî’ye ait Feyzu’l-Bari’isimli eserden bir nakille kutluboğanın ilmi derecesini anlamaya çalışalım. İbnu’l-Hümam’ın ölümü

yaklaşınca insanlar ondan kendi yerine bir halife bırakmasını istemişler. Oda, Allame Kasım b. Kutluboğa demiştir. Kuduri'ye yazdığı et-Tashih ve't-Tercih (Tashiu'l-K2"uduri) kendisinden sonra gelen ulemaya tashih hususunda kaynak olmuştur.
Geride Tesir, Hadis, Fıkıh, Usul-i Fıkıh, Tahriç, İlm-i Rical, Kelam, Tarih ve diğer ilimlere dair bir çok kıymetli eseri bırakarak (879/1474) yılında Daru'l-Bekaya intikal etmiştir. Allah rahmet etsin
Hanefi ve Maliki mezhebine göre köpek necesu'l-ayn değil bilakis tahirdir. Şafi ve hanbeli mezhebine göre ise köpek necesu'l-ayndır

Müzara'a: Çıkan hâsılatı aralarında anlaştıkları oran nisbetinde bölüşmek üzere, bir taraftan arazi diğer taraftan emek yani ziraat/ekin ekmek üzere yapılan bir çeşit şirket akdi, ziraat ortaklığıdır. (Mecelle, 1431)
Mu'amele yani Müsâkât: Çıkan meyveleri aralarında anlaştıkları oran nisbetinde bölüşmek üzere bir taraftan ağaçlar diğer taraftan iş yapmak yani ağaçları ve meyvelerini yetiştirmek üzere yapılan bir çeşit şirket akdi, bahçe-emek ortaklığıdır. (Mecelle, 1441)